

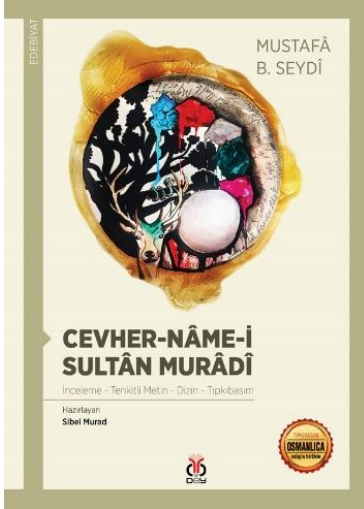
YAYIN TANITIM / BOOK REVIEW

Mustafa B. Seydî (2019). *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî (İnceleme-Tenkitletli Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. (Yay. Haz. Sibel MURAD). İstanbul: DBY Yayınları

Yüksek Lisans Öğr. Ermiş DANDAN*

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ermisdandan@gmail.com

İnsanlık tarihinde çok eski dönemlerden beri taşlar halk arasında rağbet görmüş, muhtelif coğrafya ve devirlerde insanın sosyo-kültürel muhitinde mühim bir yeri işgal etmiştir. Değerli, yarı değerli ve değersiz olarak tasnif edilen taşlar, tıbbî faydaları gözetilerek hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Ayrıca halk içinde mistik güçlere sahip olduklarına da inanılmaktadır. Bu yazıda Doç. Dr. Sibel Murad tarafından yayımlanan *Cevher-nâme-i Sultan Murâdî*

(*İnceleme-Tenkitletli Metin-Dizin-Tıpkıbasım*) adlı çalışma hakkında bilgi verilecektir.

* ORCID: orcid.org/0000-0003-3263-713X

DBY (Dün Bugün Yarın) Yayınları tarafından 2019 yılında basılan kitap, Türk-İslâm kültüründe taşın konumu ve etrafında gelişen şifâî ve mistik inançları izah etmesi bakımında önemli bir kaynaktır. Sibel Murad yazmış olduğu ön sözde İslâmî dönemde taşlarla ilgili yazılan eserlerin oldukça rağbet gördüğünü, İslâm âlimlerinin tercüme yoluyla bu eserleri ortaya çıkardığını belirterek tercüme edilen cevher-nâmelerden birinin de Mustafa B. Seydî tarafından Nasîrüddîn Tûsî'nin *Tensûk-nâme-i İlhânî* adlı Farsça eserinden Türkçeye tercüme edilen *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî* olduğunu beyan etmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde cevherlere dair inançlar, Eski Yunan ve Eski Roma döneminin ünlü doğa bilimcilerinin taşlarla ilgili eserleri, İslâmî dönemde yazılmış cevher-nâmeler ve Türkçe kaleme alınmış cevher-nâmeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. "Cevher-nâme-i Sultân Murâdî ve Tensûk-nâme-i İlhânî'nin Karşılaştırılması" başlıklı bölümde ise Murad, *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî*'nin Nasîrüddîn Tûsî'nin *Cevher-nâmesinin* tamamen bir tercümesinin olmadığını ve mütercimim bazı cevherleri ifade etmeden muhtasar şekilde yazdığını söyler. Daha sonra Tûsî'nin *Cevher-nâmesindeki* anlatılan taşların *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî*'de hangi makâlelerde olmadığını ayrıntılı olarak okuyucuya sunar.

Çalışmanın birinci bölümünde eserin mütercimi Mustafa b. Seydî hakkında bilgilere yer verilerek *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî*'nin nüshaları, nüshaların karşılaştırılması ve eserin muhtevası hakkında bilgiler sunulmaktadır. Mustafa B. Seydî hakkında kaynaklarda bilgi bulunmadığını söyleyen Murad, eserin girişinden hareketle Seydî'nin kendisini "Allah'ın en zayıf kullarından biri" manâsına gelen "ez'af-ı ibâdullâh" ifadesiyle vasıflandırdığını, Tûsî'nin *Cevher-nâmesinden* bilgiler vererek eseri Türk diline tercüme ettiğini ve devrin padişahı II. Murad'a övgü dolu sözler söyleyerek "o adaletli padişahın hazineleri" için kaleme aldığını belirtir. "Cevher-nâme-i Sultân Murâdî'nin Nüshaları" başlığında ise eserin nüshaları tanıtılarak nüshaların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Araştırmalar sonucunda bulunan ve değerlendirilen nüshalar şu şekilde sıralanmıştır:

- Bayezid Nüshası: Amasya Bayezid İlk Halk Kütüphanesi 05 Ba 614 numarada kayıtlı nüsha 210x130-140x65 mm. ölçülerinde, 26 varak ve 13 satırdır. Nüshanın sonunda istinsah tarihi H. 1042 (M 1632/1633) olarak verilmiştir.

- Atatürk Kitaplığı Nüshası: Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet K 489 numarada kayıtlı bu nüsha 210x150-165x110 mm. ölçülerinde, harekesiz nesih hattıyla yazılmış, 12 varak ve 25 satırdır. Müstensih ve istinsah tarihi hakkında malûmât yoktur.

- Koyunoğlu Nüshası: Konya Koyunoğlu Müze Kütüphanesi 13368 numarada kayıtlıdır. Harekesiz nesih hattıyla yazılmış, 11 varak ve 23 satırdır. İstinsah tarihi ve müstensih hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

- Mısır Nüshası: Bu nüshaya ulaşamadığı için sadece katalog bilgileri verilmektedir. Kataloğa göre Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mecâmî-i Türkî Talat 36 numarada "Cevâhîr-nâme-i Murâdî" adıyla kayıtlıdır. M140x205 mm. ölçülerinde, nesih hattıyla yazılmış, 10 varak ve 23 satırdır. Mütercim adı Mustafa b. Seyyidî olarak verilmiştir.

"Nüshaların Karşılaştırılması" başlığında Murad, Atatürk Kitaplığı Nüshası ve Koyunoğlu Nüshasının arasında çok az farklılıklar bulunduğunu söyleyerek bu iki nüshanın aynı aileden geldiğini düşünmektedir. Fakat Bayezid Nüshası diğer iki nüshadan farklı olarak ayrı ailedendir. Atatürk Kitaplığı Nüshası ve Koyunoğlu Nüshasının Bayezid Nüshasından daha eski tarihli olduğunu düşünür. Buna da en büyük delil olarak birinci makalede yer alan inci bahsinde, dürr-i yetim adındaki incinin bir zamanlar Bizans tekfurunun hazinesinde olduğunu ve şimdi İslam padişahının hazinesine girdiği söylenirken, Atatürk Kitaplığı Nüshası ve Koyunoğlu Nüshasında cevherin Bizans tekfurunun hazinesinde olduğunu ve inşallah bir gün İslam padişahının hazinesine gireceğini yazmasıyla açıklar. Yine nüshalar üzerine yorumda bulunarak Atatürk Kitaplığı Nüshası ve Koyunoğlu Nüshasında geçen "padişâh-ı İslâma rûzî kıla inşâllâhu teâlâ" ifadesi Bayezid Nüshasında "padişâh-ı İslâm hazinesine nasîb oldu derler" ifadesi geçmektedir. Buradan hareketle Sibel Murad, Atatürk Kitaplığı Nüshası ile Koyunoğlu Nüshasının İstanbul'un fethinden önce istinsah edilen nüshadan çoğaltıldığını, Bayezid

Nüshasının ise İstanbul'un fethinden sonra istinsah edilen bir nüshadan çoğaltıldığı sonucuna varır. Bununla beraber bu başlıkta detaylı olarak bu üç nüsha arasındaki farklılıklar açıklanmaktadır.

Cevher-nâme-i Sultân Murâdî adlı eserin muhtevasına gelecek olursak eser mukaddime, yedi makale ve on yedi fasıldan oluşmaktadır. Bu makalelerin adları şunlardır:

- Makâle-i Ülä (İncü Ahvâlin Beyân Eder)
- İkinci Makâle (Yâkût Ahvâlin Beyân Eder)
- Üçüncü Makâle (Zümürüdün Hâsiyyetin ve Madenin ve Kıymetin ve Envân ve Fâidesin Beyân Eder)
- Dördüncü Makâle (Elmâsun Madenin ve Kıymetin ve Fâidesin Bildirür. Veznin Dahı Beyân Eder)
- Beşinci Makâle (La'lün Madenin ve Hâsiyyetin ve Kıymetin ve Envân ve Fâidesin Bildirür)
- Altıncı Makâle (Fîruzenin Madenin ve Sıfatın ve Kıymetin ve Envân Bildirür)
- Yedinci Makâle (Gökçek ve Latif Kokular ki Padişâhların Hazinesine Lâyık Ola Misk ve Zebâd ve Anber ve Sandal ve 'Ûd ve Kâfûr Gibi Anları Bildirir)

Ve yedinci makalede sözü edilen on yedi faslın başlıkları şunlardır:

- Evvelki Fasl: Miskün Hâsiyyetin ve Menfa'atin Beyân Eder
- İkinci Fasl: Zebâdı Bildirir
- Üçüncü Fasl: Anberin Fâidesin Bildirir
- Dördüncü Fasl: 'Ûdı Bildirir
- Beşinci Fasl: Kâfûrı Bildirir
- Altıncı Fasl: Bicâde Bildirir
- Yedinci Fasl: Billûr Taşın Bildirir
- Sekizinci Fasl: Yeşimi Bildirir
- Tokuzuncu Fasl: Kehrübâyı Bildirir
- Onuncu Fasl: Mıknâtıs Beyân Eder
- On Birinci Fasl: Hacer-i Nûfen Derler Bir Taş Vardur
- On İkinci Fasl: Pâd-Zehr-i Hayvânı Bildirir

- On Üçüncü Fasl: Yagmur Taşın Bildirir
- On Dördüncü Fasl: Hacerü'l-Halk Beyânındadır
- On Beşinci Fasl: Mühre-i Mârı Bildirir
- On Altıncı Fasl: Yerekân Taşın Bildirir
- On Yedinci Fasl: Mercân Madenin Bildirür ki Beyne'l-Hacer Ve'n-Nebâti Vâsıttadır

Çalışmanın ikinci bölümünde *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî*'nin üç nüshasından hareketle dil ve imla özellikleri detaylı bir şekilde kelime ve eklerden örnekler verilerek açıklanmaktadır. Nüsha farklılıklarıyla birlikte belirtilen bazı imla özellikleri, eklerin ses düzenine yansımaları takip etmek açısından alan çalışanları için bir kaynak özelliği göstermektedir. Eser, Klasik Osmanlı Türkçesi özellikleri göstermekle birlikte hazırlayan tarafından dikkate değer bazı dil ve imla özelliklerine yer verilmiştir.

Bu bölümün akabinde “Sonuç ve Değerlendirme” başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında *Cevher-nâme-i Sultân Murâdî*'nin ilmî esaslara göre ortaya konduğu ifade edilmiştir. “Sonuç ve Değerlendirme”yi takiben kaynaklar listesine yer verilmiş ve “Metnin Oluşturulmasında Takip Edilen Esaslar” sıralanmıştır.

Kitabın 83. sayfası ile eserin tenkitli metni başlamaktadır. Bayezid Nüshası, Atatürk Kitaplığı Nüshası ve Koyunoğlu Nüshası sırasıyla B, A ve K harfleriyle metin içinde gösterilmiştir. Kullanılan 3 nüshanın da sayfa numaraları metinde köşeli parantez [] içinde belirtilmiş, sayfa numaraları ise A nüshasına göre parantez () içinde gösterilmiştir. Ayrıca metin oluşturulurken anlam ve yazılış bakımından en doğru olduğu kabul edilen kelime seçilmiş, nüsha farklılıkları ise dipnotta verilmiştir. Yine hazırlayan tarafından kelimelerle ilgili yapılan açıklamalar ve kaynaklara göndermeler dipnotlarda verilmiştir. Ayrıca müstensih hatası olarak düşünülen sözcükler de Sibel Murad tarafından düzeltilmiş ve asıl şekilleri dipnotta gösterilmiştir. Tüm bu hususlar dikkate alındığında hazırlayan tarafından tüm nüshaları net şekilde görebilmemizi sağlayacak, araştırmacılar için oldukça faydalı bir tenkitli metin ortaya konduğunu görülmektedir.

Çalışmanın önemli kısımlarından bir diğeri ise tenkitli metinden sonra verilen dizinlerdir. Çalışmada 6 farklı dizine yer verilmiştir. Bu dizinlerden ilki *Cevher-nâme-i Sultân Murâd*'nin söz ve ek varlığını ortaya koyan bir dizin-sözlüktür. Bu dizinde 1280 madde başı sözcük tespit edilmiş ve metin bağlamında bu sözcüklerin anlamları verilmiştir. Ayrıca metinde yer alan ekleri gösteren bir ek dizin de yer almaktadır. Özellikle *Cevher-nâme* ve dil çalışması yapacak araştırmacılar için oldukça faydalı olan bu dizinlerin yanında eserde yer alan kişi, eser, kavim ve yer adlarının ayrı ayrı listesini veren 4 dizin daha bulunmaktadır. En sonda ise üç nüshanın tıpkıbasımları verilerek çalışma son bulmuştur.

Çalışmanın fiziksel olarak da hem kapak hem de kâğıt kalitesi bakımından gayet başarılı olduğu görölmektedir. Kapak resminin yazarın arkadaşı olan ressam Fatma Çelebi Kalpak tarafından bu esere özel olarak çizilmiş olması ayrıca bir hoşluk olarak dikkati çekmektedir.

Son olarak titiz bir çalışmanın ürünü olan bu mühim kitabı Türkoloji'ye kazandıran -lisans eğitimim sırasında da derslerine iştirak ettiğim- hocam Doç. Dr. Sibel Murad'ı gönülden kutlar, yoğun gayretlerle çıkardığı bu cevheri bütün okuyucu kitlesine tavsiye ederim.